

Peygamberimiz Camii Ve İrşad¹

1. Konunun Planı

- a. Mescid
- b. Dinde Tebliğın Önemi
- c. Hz. Peygamberin İrşad Metodu
- d. Hz. Peygamberden Günümüze Mescidlerin Fonksiyonu

2. Konunun Açılımı ve İşlenişi

Konuya Peygamber, Camii ve İrşad kavramlarının açıklanmasıyla başlanır. Mescid, Tebliğ ve İrşad metotları üzerinde durulur. Dinde tebliğın önemi vurgulanır. Konuyla ilgili Ayetler ve hadis-i şerifler açıklanarak dinin camii ve irşada verdiği önem aktarılır.

3. Konunun Özet Sunumu

a. Mescid

Cami, Müslümanların topluca ibadet ettikleri yere verilen isimdir. Toplayan, bir araya getiren mekân demektir. Kur'an'ı Kerim'de cami kelimesi geçmez, "alın ve burun yere degecek şekilde secde edilen yer" anlamında ismi mekân olarak kullanılan Mescid ve çoğulu Mesâcid olarak birçok yerde geçer. Hz. Peygamber de Mescid ve Mesâcid kelimesini çok sık kullanmıştır. Hadis kaynaklarının "Kitâbü'l Mesâcid" bölümlerinde mescidlere ve bu yerlerin dinî ve sosyal işlevlerine temas edilen birçok hadis vardır.

Mescidi Nebevinin ilk imam hatibi Resulullah'tır. O, Medine'de bulunduğu süre içerisinde beş vakit günlük namazları, cuma ve bayram namazlarını bizzat kırdırmiş ve hutbeleri okumuştur. Nazil olan ayetleri genellikle burada tebliğ etmiş ve gerekli açıklamaları burada yapmıştır. Her türlü sosyal, idari, askerî, diplomatik faaliyetler, eğitim-öğretim işleri ve diğer işlerin görülme ve yürütülmesinin merkezi hep Mescidi Nebevî olmuştur. (Bkz. DİA, Mescidi Nebevî, 29)

b. Dinde Tebliğın Önemi

Tebliğ, Kur'an'ın emir ve tavsiyelerini insanlara duyurmaktır. Bütün peygamberler Allah tarafından kendilerine vahyedilen mesajları tebliğ ve tebyin etmekle görevlidirler. Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygamber'in bu görevine sıkça işaret edilir. (Bkz. Mâide, 5/67)

İrşad, insanlara Kur'an'ın, Sünnetin ve örfün öngördüğü doğru, faydalı, hayırlı yolları göstermek, bu yolların hikmetlerini anlatmak, onları kötü yollardan; sapkınlıktan, zulümden, azgınlıktan korumaya çalışmak demektir.

Allah Teâlâ'nın gönderdiği bütün peygamberler gönderildikleri toplumlara hakka giden, dünya ve ahiret mutluluğuna erdiren yolu göstermişler, bu yolda bizzat yürüyerek onlara rehber ve örnek olmuşlardır. İslam özelinde düşünecek olursak hem irşat hem de tebliğ ve davet, İslam'ı insanla buluşturma faaliyetlerinin özünü teşkil etmektedir. Tebliğ ve davet henüz Müslüman olmamış kimselere; irşat ise İslam'ı din olarak kabul etmiş olanlara yönelik olarak gerçekleştirilen din telkini, eğitimi ve öğretimidir. Hz. Peygamber, içinde bulunduğu toplumda akrabalarından başlayarak (Şuarâ, 26/214) insanları, hikmet ve güzel öğütle İslâm'a

¹ Bu vaaz projesi, Aziziye Müftülüğü İlçe Vaizi Cemalettin Filiz tarafından hazırlanmıştır.

davet etmekle (Nahl, 16/25) görevlendirilmiştir. O (s.a.s), yeryüzünde fitne ve fesat ortadan kalkıncaya, din tamamen Allah'ın oluncaya (Enfâl, 8/39) ve İslâm bütün dinlere üstün gelinceye kadar (Fetih, 48/28) mücadele etmiştir.

c. Hz. Peygamberin İrşad Metodu

Vahyin gözetiminde devam eden Sevgili Peygamberimizin davet ve irşat faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında hiç şüphesiz takip edilen nebevî yöntem etkili olmuştur. İnanç ve gayreti, samimiyet ve ihlası, güvenilirliği ve doğruluğu, sabrı ve merhameti, fesahat ve belâgati, bu süreçte Hz. Peygamberin en büyük yardımcısıdır. O, muhataplarına değer vermiş, onları iyi tanımış; onların aklî derecelerine, ictimaî seviyelerine ve içinde buldukları şartlara göre hareket etmiştir. Tebliğ ettiklerini ilk önce kendisi yaşamış ve her zaman dediklerinin canlı bir misali olmuştur. Onun içindir ki her sözü, insanlara tesir etmiştir. Şefkat, merhamet ve hoşgörüsüyle, mütebessim çehresiyle, tatlı dili ve teşvik edici üslûbuyla gönüllere dokunmuştur. Yüze vurmadan hataları düzeltme ilkesini benimsemiş, genel ifadelerle yanlışlıkları dile getirerek muhatapları uyarmaya çalışmıştır. **“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; sevdiren, nefret ettirmeyin.”** (Buhârî, İlim, 11) buyurmuş ve bunu bir hayat düsturu haline getirmiştir. Muhataplarının istekli olup olmadığını dikkate almış; sözlerini, dikkatlerin dağılmayacağı bir süre içinde, kısa ve özlü bir şekilde ifade etmiştir. Çarpıcı sorularla muhatapların dikkatlerini söyleyeceği şeylere yöneltmiş, önemli gördüğü konularda meselenin daha iyi anlaşılması için sözünü üç defa tekrar etmiştir. Davet ve irşatta örneklerle tasvir, yani temsil metodunu uygulamış; inanç, amel ve ahlak konularına dair kıssalar anlatmıştır. İrşat faaliyetlerinde toplumun bütün kesimlerine özel ilgi göstermiştir.

Peygamber Efendimiz, mescitte olsun, dışarıda olsun hakem olma özelliğini daima korumuştur. Öyle bir güven ve intiba uyandırmıştır ki, cemaatinin/sahabesinin her biri onun kendisini daha fazla sevdiği kanaatini taşımıştır. İlk zamanlarda bazı sahabiler kendisine diğerleri hakkında dedikodu yapmak istemişler, bunu fark eden Resûlullah, aynı zamanda onları böyle tehlikelerden de korumak için şöyle buyurmuştur: **“Ashabımdan hiçbiri bana diğeri hakkında bir sözü taşımasın, zira ben her birinizin yanına onun hakkında temiz bir kalple çıkmak istiyorum.”** (Ebû Dâvûd, Edeb 28; Tirmizî, Menâkıb 63)

Resûlullah, Mescidi Nebevide tebliğ ve irşad faaliyetini sürdürürken cemaat arasında hiçbir fark gözetmemiş, onların daima aynı safta omuz omuza, gönül gönüle birlik ve beraberlik içinde olmalarını görmek istemiş ve bu özelliklere sık sık vurgu yapmıştır. Hatta Ebu Cehil 'in **“Ben Müslüman olursam bu köle ve yoksullarla aynı safta mı namaz kılacağım?”** sözüne **“evet”** demiş, o da **“öyleyse niye Müslüman olayım ki”** demiş, Allah Resulü de **“sen bilirsin”** cevabını vermiştir.

d. Hz. Peygamberden Günümüze Mescidlerin Fonksiyonu

Mekke döneminde Müslümanların müstakil bir mabedi yoktu. Müslümanlar, tebliğin ilk yıllarında müşriklerin engellemeleriyle karşılaşmadıkları zamanlarda Kâbe'nin yanında, diğer zamanlarda ise kuytu yerlerde/evlerde ibadetlerini eda ediyorlardı. Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evinin toplantı, tebliğ ve ibadet amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Resul-i Ekrem'in risâletinin Medine döneminde ise mescidin/caminin müstesna bir yeri vardır ve Medine'de cami, sosyal hayatın merkezi ve kalbidir. İbadet mekânı, yönetim merkezi, askerî karargâh, şûra meclisi gibi işlevlerinin yanı sıra Mescid-i Nebî irşat ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin de merkezidir. Hz. Peygamber, mümin şahsiyetini inşa etmek, müminlerin gönüllerini imar etmek, zihinlerini beslemek, birlik-beraberlik ve kardeşliklerini pekiştirip aralarında sevgi ve dayanışma bağı kurmak, imanın ve İslam'ın toplumsal boyutlarını

geliştirmek için camiye merkez olarak kullanmıştır. Hz. Peygamberi örnek alan ümmeti de cami merkezli bir medeniyet inşa etmiştir.

Allah Resulünün mescitte çözüm ürettiği bazı soru ve problemlere misaller: Bir gün Resûlullah arkadaşları ile mescitte otururken bedevi (çölde yaşayan bir köylü) içeriye girdi. İki rekât namaz kıldı ve şöyle dua etti: *“Allah’ım bana ve Muhammed’e rahmet et, başka hiçbir kimseye etme!”* Bunun üzerine Rahmet Peygamberi döndü ve ona şöyle dedi: ***“Allah’ın geniş rahmetini daralttın.”*** Biraz sonra bu bedevi mescidin bir kenarına küçük abdestini yapmaya başladı. Derken mescitte bulunan sahabîler kalkarak üzerine çullandılar. Hz. Peygamber (s.a.s.) derhal onlara engel oldu ve şu sözü söyledi: ***“Bırakınız işini bitirsin. Sizler ancak kolaylık gösterenler olarak gönderildiniz, güçlük ve zorluk çıkarıcılar olarak gönderilmediniz.”*** Su getirilip yer temizlendi. Bu sırada Mescidi Nebevide bulunan Enes b. Mâlik şöyle diyor: Resûlullah bu şahsı, engel olmak için üzerine hücum eden sahabîlerin elinden kurtardıktan sonra yanına çağırdı ve şu nazik ifadelerle onu uyardı: ***“Mescitlerde böyle şeyler yapılmaz. Bu yerler ancak Allah’ı anmak, namaz kılmak, Kur’an okumak, dua etmek içindir.”*** Neye uğradığını anlamayan bu bedevi zât, Allah Resulünün yüzüne şaşkın ve mahcup olarak baktı ve *“bir daha yapmam”* demek istedi. Bu olay kütübi sitte dediğimiz hadisin ana kaynaklarının tamamında mevcuttur ve daha teferruatlıdır. Hz. Peygamber, bu kişiye karşı sert değil, yumuşak, anlayışlı, hoşgörülü ve şefkatli davrandı. Ona hakaret etmek yerine, onu içinde bulunduğu mescit hakkında bilgilendirdi, incitmedi. Eğer diğerleri gibi davransaydı, bu bedevi bir daha mescide gelirmiydi?

Şu ayet, Allah Resulünün ruh yapısını ne kadar güzel özetliyor: ***“Allah’ın rahmeti sebebiyledir ki, ey Muhammed! Sen ancak onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın çevrenden dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için af ve mağfiret dile...”*** [Âli İmrân, 3/159]. Günümüzde de camiler, tebliğ ve irşadın asli mekânlarıdır. İmam Ebu Hanife, İmam Şafî, İmam Gazzali gibi isimler, devirlerinin din âlimi, uzmanları ve mürşitleri idiler. Bilgi ve irşatları, yazdıkları eserler ve nesilden nesile gelen şifahi kültürleri hâlâ devam etmektedir.

Peygamber Efendimiz farzları kıldırdıktan sonra, eğer cemaate dönerek oturmuşlarsa, bir sebebi var demektir. Ya inzâl edilen bir kısım ayetler vardır, hemen bunları cemaate tebliğ eder ve bu ayetlerin bazı açıklamalarını yapar; varsa hükümlerine, hikmetlerine işaret eder ve irşad buyururlardı. Ya da sosyal, idari birtakım işler; çözülecek soru ve sorunlar olabilirdi. Bazen de *“Bir isteğiniz var mı?”* diye cemâate sorulur, hastalar, yaşlılar vs. ile ilgili bilgiler alınır ve gerekenler yapılırdı. Bu namaz sonrası oturma ve bilgi alışverişi daha çok sabah namazlarından sonra olurdu. Sahabe Resûlullah’ın kendilerine dönüp oturduğunu görünce hemen halka olurlardı. Bu halkaların gayet düzgün ve hilal şeklinde olduğu görülürdü. Hz. Peygamber de buna dikkat eder ve dikkat çekerdi [Ebû Dâvûd, Edeb, 14; Tirmizî, Edeb, 12]. Camilerde daha sonra buna benzer ilim halkaları kurma gelenek haline gelmiştir. Hz. Peygamber’in mescitte kıldıracağı namazlar, yaptığı vaaz ve irşadlar, okuduğu hutbeler mutedildir, uzun ve sıkıcı değildir. Nitekim Câbir b. Semüre şöyle der: *“Onun (s.a.s.) namazı da hutbesi de mutedil idi.”* [Müslim, Cum’a, 41]

Özetle Hz. Peygamber (s.a.s) Mekke’de İslam’ın yalnızca gönüllerde muhafaza edildiği dönemde Daru’l-Erkam’ı İslam toplumunun inşasında merkez seçmiş ibadet irşad faaliyetlerine oradan başlamış, hicret beraber İslam’ı yaşamak serbest olduğunda ise mescidi nebeviyi inşa ederek kendi evinden önce İslam’ın tebliğ ve irşad merkezi olarak burayı seçmiş, bütün faaliyetlere buradan yön vermiştir. Daha sonra Hz. Peygamberi takip eden halifeler ve Tabiin devrinin büyük alimleri de bu faaliyetlerde cami merkezli bir toplum oluşturmuşlardır.

4. Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

- يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۗ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۗ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

“Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Mâide Suresi – 67)

- وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾

“Yakın akrabamı da uyar.” (Şuarâ Suresi – 214)

- لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾

“Sonuç olarak, kıyamet gününde kendi günahlarını eksiksiz yükledikleri gibi bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarından da yüklenmiş oldular. İşte görün, yükledikleri şey ne kadar kötü!” (Nahl Suresi – 25)

- وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

“Fitne ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse kuşkusuz Allah yaptıklarını görmektedir”. (Enfâl Suresi – 39)

- هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۗ ﴿٢٨﴾

“Bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye resulünü doğru yol rehberi ve hak din ile gönderen O’dur. Buna tanık olarak da Allah yeter”. (Fetih Suresi – 28)

5. Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

- قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ: “بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا”.

Ebû Musa (el-Eş’arî) tarafından nakledildiğine göre, Resûlullah (sav), bazı emirlerini yerine getirmesi için ashabından birini görevli olarak gönderdiği zaman, “Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın, zorlaştırmayın!” buyururdu. (M4525 Müslim, Cihâd ve siyer, 6)

- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ: “انْفُذْ عَلَيَّ رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ. فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ.”

Ebû Hâzim'in, Sehl b. Sad'dan naklettiğine göre, Resûlullah (sav) Hayber günü (sancağı verdiği Hz. Ali'ye) şöyle buyurmuştur: “Onların buldukları bölgeye varıncaya kadar sükûnetle yürü! Sonra onları İslâm'a davet et ve yerine getirmeleri gereken ilâhî hak ve esasları onlara haber ver! Vallahi senin vasıtanla Allah'ın bir kişiyi hidayete erdirmesi, senin için (en değerli) kıvılcıklarından daha hayırlıdır.” buyurmuştur. (M6223 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 34; B4210 Buhârî, Meğâzî, 39)

6. Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

- DİA, “Cami ve İrşad” İle İlişkili Maddeler
E-Kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr/irsad/iliskili-maddeler>
- Hadislerle İslam, “Hz. Peygamber: Hikmetli Davetçi” – Cilt 6 Sayfa 539
E-Kitap: <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=6&SAYFA=539>
- Mevlid-i Nebi Haftası Sayfası (Vaaz, Kitap, Dergi, Makale)
E-Kaynak: <https://mevlidinebi.diyaret.gov.tr/tr-TR>
- Komisyon, Peygamberimiz Cami ve İrşad, Ankara: DİB Yayınları
E-Kitap: <https://yayin.diyaret.gov.tr/Product/Detail?productId=5303>